

УДК 343.985

В.В. КІКІНЧУК, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Ключові слова: предмет злочину, об'єкт злочину, бюджетні кошти, агропромисловий комплекс

В Конституції України проголошено, що бюджетна система держави будується на засадах справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Зокрема, Законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, їх розмір і цільове спрямування [1]. До числа зазначених видатків входять також бюджетні кошти, що виділяються на реалізацію державної політики в аграрному секторі економіки України.

Так, Аграрний фонд України, Український державний фонд підтримки фермерських господарств, Департаменти (Головні управління, управління) агропромислового розвитку міських державних адміністрацій виконують функції з реалізації цільових програм щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств, тобто вони є суб'єктами-розпорядниками бюджетних коштів, що спрямовані на впровадження політики у вказаному напрямку. Тоді, як суб'єктами-одержувачами виступають суб'єкти господарської діяльності, що проявляється в наданні їм допомоги у вигляді субсидій, позичок, дотацій на будівництво та реконструкцію виробничих і невиробничих приміщень, виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, закладення багаторічних насаджень, зрошення та меліорацію земель, розвиток кредитної та обслуговуючої кооперації тощо [2].

В ході реалізації зазначених бюджетних програм в агропромисловому комплексі (далі – АПК) нерідко зустрічаються відхилення від чинних норм законодавства, що проявляються, зокрема, у використанні отриманих бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню. А тому, з метою розмежування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК від інших протиправних діянь, розробки практичних рекомендацій та теоретичних положень щодо їх розслідування, які будуть дієвими в практичному застосуванні, необхідно приділити особливу увагу предмету вказаних злочинних посягань, що і є безпосереднім завданням даної статті.

Даного роду дослідженням приділяли значну увагу спеціалісти різних галузей права, зокрема кримінології, кримінального права, кримінального процесу та криміналістики. Висвітлення питань щодо предмету злочинів знайшло своє відображення в наукових працях В.К. Глістіна, М.Й. Коржанського, С.Ф. Кравцова, Б.С. Нікіфорова, В.Я. Тація, П.С. Матишевського, М.І. Бажанова, А.В. Наумова, Г.Г. Зуйкова, Р.С. Белкіна, В.В. Тищенко, В.Я. Колдіна, О.Н. Колесниченко, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітька та інших вчених. Але, незважаючи на низку сформульованих науковцями принципово важливих, залишається ряд невирішених питань саме щодо предмету злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК. Наведені вище обставини й обумовлюють актуальність і мету статті.

У науковій літературі під предметом злочину розуміють предмети зовнішнього світу, речі, на які безпосередньо спрямована дія злочинця та які, у зв'язку з цим, зазнають безпосереднього впливу з боку злочинця при посяганні на суспільні відносини, що опосередковані цим предметом [3, с.5].

Так, у кримінально-правовій доктрині існує концепція предмета злочину як факультативної ознаки його складу. З цього приводу А.В. Наумов зазначає, що предметом злочину є матеріальні предмети зовнішнього світу, на які безпосередньо впливає злочинець, здійснюючи злочинне посягання на відповідний об'єкт [4, с.153–154]. Дана концепція є спір-

ною, оскільки передбачає необов'язковість встановлення предмету злочину при визначенні його складу (у випадках, коли мова йде про норми кримінального законодавства з корисливою метою, до числа яких відносяться злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в АПК). Не слід забувати про те, що злочин є соціальним проявом, оскільки він не може існувати поза правовим суспільством. Відтак, посягання на суспільні відносини (об'єкт злочину) нерозривно пов'язане з предметами матеріального світу (предмет злочину) і навпаки – предмет злочину як матеріальна складова є передумовою виникнення суспільних відносин у різних сферах людської діяльності. Звідси слідує, що предмет злочину є складовою частиною об'єкту, який, в свою чергу, є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, а тому правильним буде застосування співвідношення у вигляді: «частина-ціле», «ціле-частина», де «ціле» – це склад злочину, а «частина» – його предмет.

На нашу думку, слушною є позиція Б.С. Нікіфорова, який вказував на те, що предмет є складовою об'єкта злочину та не виділяв його як окрему ознаку. Останній стверджував, що предмет належить об'єкту не як частина неназваної єдності, розміщена ззовні відносно останньої, а як складова цілого з самим цілим, яке крім «предмета», включає в себе й інші елементи [8, с.130, 132].

В даному контексті слід погодитися з Н.О. Гуторовою, яка зазначає, що предмет злочину має наступні ознаки: а) юридичні – він є обов'язковою ознакою складу злочину; б) соціальні – він нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами як об'єктом злочину; в) фізичні – він є предметом матеріального світу [5, с.96].

По відношенню до злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК, дана концепція буде виглядати наступним чином:

Юридична ознака. Як вже зазначалося раніше, вказані кримінальні правопорушення характеризуються корисливим мотивом, так як вчиняються з використанням бюджетних коштів, що викликає необхідність в наявності предмету злочинного посягання (бюджетних

коштів) для його правильної кваліфікації. Таким чином, предмет даних злочинів є обов'язковою ознакою їх складу.

Соціальна ознака. Не слід забувати про те, що групування кримінальних правопорушень, які передбачені різними статтями КК України, в окрему категорію здійснюється за допомогою диференціації їх криміналістично значущих ознак. Однією з таких ознак даних злочинів є сфера виникнення суспільних відносин, що включає в себе людську діяльність з використання бюджетних коштів в аграрному секторі економіки. Таким чином, предмет вказаних злочинів – бюджетні кошти, нерозривно пов'язані з суспільними відносинами, що виникають навколо і всередині функціонування АПК, та у випадках посягання на них, будуть виступати об'єктом неправомірних діянь.

Фізична ознака. Основні злочини технологій злочинної діяльності у зазначеній сфері (ст.ст.190, 191 КК України) не є предметними, оскільки в диспозиціях вказаних норм відсутнє законодавчо закріплене чітко визначення предметів матеріального світу. Однак, не дивлячись на це, окремо взяті злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в АПК мають чітко визначений предмет, який прямо впливає з їх назви, а саме бюджетні кошти. В окремих випадках предметом даних протиправних діянь може бути інше державне майно, що придбано за кошти, виділені з Державного бюджету України:

Так, наприклад, службові особи суб'єктів підприємницької діяльності, знаючи про те, що зернові культури, які відповідно до раніше укладеного договору-зберігання передані у їх відання та зберігаються в складських приміщеннях ТОВ належать державі, уповноваженою установою якої є Аграрний фонд України, всупереч умовам договору розтрачують, привласнюють або заволодівають зазначеним державним майном, яке в ході проведення державної закупівлі придбано за рахунок бюджетних коштів. Таким чином, у наведеному способі вчинення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК, предметом посягання є зернові культури. А той факт, що бюджетні кошти та інше державне

майно, яке придбано за такі представляють собою предмети матеріального світу не піддається сумніву та є беззаперечним.

У криміналістичному аспекті предмет безпосереднього посягання – це матеріальний предмет органічної чи неорганічної природи, з яким злочинець входить у взаємодію, змінює та перетворює його [6, с.11]. Це визначення найкращим чином характеризує процес впливу особи злочинця на предмети матеріального світу в ході реалізації своєї злочинної мети при вчинення будь-якого злочину, незважаючи на його поверхневий характер. Уявляється, що неможливо систематизувати всі ознаки та особливості предметів, що проявляються у фізичній оболонці навколишнього середовища таким чином, щоб вихідний образ якнайточніше й, одночасно, найповніше охарактеризував предмети всіх злочинів загалом.

Розглядаючи предмет злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК, необхідно приділити увагу розгляду саме бюджетних коштів. Так, у примітці 1 до ст.210 Кримінального кодексу України вказано, що до бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування [7]. Іншим джерелом визначення терміну «бюджетні кошти» або «кошти бюджету» виступає чинний Бюджетний кодекс України, а саме в ст.2 якого зазначається, що це належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету [8].

Приймаючи до уваги наведене, справедливою є думка А.Ф. Волобуєва та Р.Л. Степанюка, які виділяють такі ознаки коштів, що належать до бюджетних: а) включення їх до бюджету будь-якого рівня; б) передбачення цільового використання таких коштів відповідним документом; в) досягнення розміру неправомірно використаних коштів встановленого законодавством розмір [9, с.200–201].

Варто зазначити, що в наш час дедалі частіше застосовуються безготівкові форми грошових коштів, що представляють собою еквівалент грошових одиниць у електронному вигляді на рахунках в банківських установах. Вказані фінансові ресурси позбавлені фізич-

ної оболонки і можуть проявлятися в навколишньому світі лише в нематеріальній формі. Не є виключенням і бюджетні кошти, що використовуються для здійснення певних фінансових операцій в аграрному секторі економіки України. А тому, у випадках трансформування готівкових бюджетних коштів в зазначеній сфері людської діяльності у безготівкову форму, з метою правильності трактування, встановлення та розуміння предмету даного роду злочинів, необхідно звернутися до загальних положень цивільного права.

Так, О.В. Кривенда в своїй науковій праці погоджується з визнанням готівкових грошей річчю, а їх безготівкова форма з причини їх нематеріальності переносить такі гроші до «чистих» майнових. На прикладі позикових безготівкових грошей, останній розуміє безготівкові гроші специфічним видом речей в силу договорів позики або банківського кредиту, в яких гроші виступають самостійним видом товару, а не лише засобом платежу. Цей підхід дозволяє поширити на безготівкові позикові гроші правовий режим грошей як різновиду речей, що мають матеріальну оболонку [10, с.100–101].

Виходячи з вищенаведеного, під поняттям «безготівкові бюджетні кошти в АПК» слід розуміти облікові записи грошових одиниць, що при перерахунку (трансформуванні) є еквівалентом готівкових бюджетних коштів у сфері функціонування АПК, які знаходяться на банківських рахунках та підкріплюються у документальній (предметній) формі, а саме платіжними дорученнями, чековими книжками, дебетовими та кредитовими авізо тощо, що надає їм правовий режим грошей як вид речей, що зосереджуються в матеріальній оболонці.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що предметом злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК є бюджетні кошти, як в готівковій, так і в безготівковій формах, що використовуються для здійснення фінансових операцій через банківські установи й спрямовані на забезпечення сталої діяльності та розвитку сільгоспприємств в аграрному секторі економіки України. Окрім них, предметами матеріального світу навколо яких виникають суспільні відносини

у вказаній сфері людської діяльності та які охороняються нормами чинного законодавства може виступати інше державне майно, що придбане за кошти, виділені з Державного бюджету України, як то: сільськогосподарська техніка, розхідні матеріали (запасні частини, паливно-мастильні матеріали), ветпрепарати, премікси, кормові суміші, саджанці, зернові культури тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про фермерське господарство»: від 19.06.2003 р., № 973-IV // ВВР України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
3. Смитиенко В. Н. Объект преступления против здоровья населения : лекция / В. Н. Смитиенко. – Омск : Ом. высш. шк. МВД СССР, 1973. – 38 с.
4. Наумов А. В. Российское уголовное право / А. В. Наумов. – М., 1996. – 560 с.
5. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів в Україні : монографія / Наталія Олександрівна Гуторова. – Х. : НУВС, 2001. – 384 с.
6. Салтевський М. В. Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ : навч. посіб. / М. В. Салтевський. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. – 35 с.
7. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Бюджетний кодекс України // ВВР України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
9. Волобуєв А. Ф. Особливості механізму злочинних порушень бюджетного законодавства / А. Ф. Волобуєв, Р. Л. Степанюк // Вісник Акад. правових наук України. – 2003. – Вип. 4 (35). – С. 198–208.
10. Кривенда О. В. Цивільно-правове регулювання позикових відносин в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Кривенда Олег Вікторович. – К., 2003. – 233 с.

Кікінчук В. В. Предмет злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі / В. В. Кікінчук // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 413–416 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kvvvak.pdf>

Розкрито зміст понять «безготівкові бюджетні кошти в агропромисловому комплексі» та «предмет злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі». Висвітлено значення та місце предмету злочинних посягань у вказаній сфері людської діяльності в аспекті розробки дієвих теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо їх розслідування.

Кікінчук В.В. Предмет преступлений, связанных с использованием бюджетных средств в агропромышленном комплексе

Раскрыто содержание понятий «безналичные бюджетные средства в агропромышленном комплексе» и «предмет преступлений, связанных с использованием бюджетных средств в агропромышленном комплексе». Освещены значение и место предмета преступных посягательств в указанной сфере человеческой деятельности в аспекте разработки действенных теоретических положений и практических рекомендаций по их расследованию.

Kikinchuk V.V. Subject of Crimes Related to the Use of Budget Funds in the Agricultural Sector

The content of the concepts of «non-cash budget in agriculture» and «the subject of crimes, involving the use of budget resources in agriculture» is made. Deals with the meaning and place of the subject of crime in this sphere of human activity in terms of development of effective theoretical principles and practical recommendations for their investigation.